

Ulf Palmenfelt 2017. *Berättade gemenskaper. Individuella livshistorier och kollektiva tankefigurer*. Stockholm, Carlsson Bokförlag, 352 s.

Anmeldt av Stein R. Mathisen

Denne boken baserer seg på et omfattende intervjumateriale. Sommeren 1995 ble 132 pensjonister i Visby, Gotland intervjuet og bedt om å fortelle om sitt eget liv. Ideen og initiativet til dette omfattende prosjektet kom fra Ulf Palmenfelt selv og Folkkliv-arkivet på Gotland, og det ble støttet økonomisk, materielt og med arbeidskraft

av arbeidsformidlingen i Visby, Gotlands kommune, og Landsarkivet i Visby. De transkriberte intervjuene er det ene fundamentet som danner grunnlaget for presentasjonene i boka. Fra det store materialet er noen fortellinger valgt ut og disse får en nærmere gjennomgang og drøfting. De er gruppert under kapitler som tar opp hvordan pensjonistene bruker livshistoriene til å plassere seg selv og sine opplevelser i en narrativ sammenheng: for eksempel kapitlene «Positioneringar», «Emotioner», og «Allmänmänskliga erfarenheter», eller etter de kontekstene som erfaringene framkommer i: «Minnen», «Dialoger», eller «De minsta kollektiven». Som man vil forstå, er samlingen ikke ment å være en vanlig eller konvensjonell folkeminnebok, der minnene grupperes i tematiske kapitler, for så å gi en slags samlet oversikt over de kulturelle, sosiale og økonomiske forholdene i et spesielt landskap, under en spesifikk tidsperiode. I stedet blir det pensjonistene formidler fra sitt eget liv og fra sin egen oppvekst et utgangspunkt for å forstå hvordan minnene blir en individuell innfallsvinkel til fortolkninger av opplevelser som vel kan deles av mange i lokalsamfunnet, men som likevel er personlige byggesteiner i forståelsen av det egne livet. En del av bokens prosjekt er også å vise at forholdet mellom individuelle minner og generell historie ikke på noen måte er ukomplisert og enkelt. Men for å få tak i dette må livsfortellingene fortolkes som ytringer som framkommer i en spesiell kontekst og sammenheng, og ikke som et reservoar av opplysninger fra en tidsperiode som i sin tur kan settes sammen til en ny og syntetiserende fortelling om det som skjedde i en bestemt tidsepoke.

Her er vi ved bokens andre, og kanskje mest interessante fundament. Bakgrunnen for dette er Ulf Palmenfelts eget livslange arbeide med fortellinger som folklorist, og de

refleksjonene han har gjort seg gjennom et langt forskerliv om muntlig kommunikasjon, fortellinger, og narrative virkemidler. Når denne boka gis ut er også han selv trådt inn i pensjonistenes rekke, og som professor emeritus i etnologi ved Campus Gotland, nå en del av Uppsala universitet, kan han også øse av sine opparbeidede kunnskaper om fortellingenes og folkeminnenes betydning i menneskers liv. Derfor inneholder boken ikke bare utvalgte fortellinger og minner fra informantenes liv på Gotland, men også Ulf Palmenfelts gjennomgående drøfting og forslag til analyse av dette muntlige materialet. Hva er det egentlig slike kilder kan fortelle om de livene disse menneskene har gjennomlevd? Hvilke narrative virkemidler er det fortellerne benytter seg av? Her øser forfatteren generøst fra sin omfattende lesning på området muntlig fortelling. På denne måten er boken også en gjennomgang og drøfting av viktige arbeidsmetoder i den folkloristiske vitenskapen, og andre nærliggende forskningsfelt som også har interessert seg for de muntlige fortellingene. Samtidig er det viktig å få fram at dette neppe kan brukes som en metodebok. Det er snarere en inspirasjonsbok, som er inntil flere metodiske og analytiske perspektiver, en slags utprøving av ulike teoretiske innfallsvinkler, som når de anvendes i forhold til de eksemplene Palmenfelt har valgt ut for nærmere analyse, også implisitt avslører sine styrker og svakheter. Så kan leserne selv se hva som inspirerer dem mest av disse arbeidsmåtene, og som det kunne være interessant å sette seg nærmere inn i. Forfatteren selv gir et klart bilde av hva som har inspirert ham selv i dette arbeidet, og hvilke analytiske innfallsvinkler som har vært viktigst for de resultatene han har kommet fram til. Jeg tror likevel at presentasjonen av ideer i boken er så åpen at det kan være mulig for en leser å legge vekt på også alternative inspirasjonskilder.

Oppsummerende kan man si at beretningene om levd liv på Gotland blir analysert på en måte som både legger fram og diskuterer noe av den kunnskapen som folklorister benytter seg av når muntlig fortelling skal analyseres og forstås. På denne måten kan denne samlingen også ha stor interesse for lesere som ikke har noen direkte forbindelse til eller interesse for Gotland og Gotlands historie. I de mange forskjellige analysene av informantenes fortellinger og livsminner, får leserne gjennom eksempler stifte bekjentskap med viktige innfallsvinkler i studiet av muntlige fortellinger.

Slik jeg forstår Ulf Palmensfeltens intensjon med denne boken, så er det å vise at de «berättade gemenskaper» som han kan vise fram basert på de 132 intervjuene med pensjonistene i Visby, er både foranderlige, usikre og sviktende som grunnlag for å gi en syntetiserende framstilling av hvordan livet i Visby egentlig var i denne perioden de har levd. Likevel er det en svært viktig kunnskap som videreformidles i disse livsfortellingene, som kanskje ikke ville være tilgjengelig i andre kilder. Samtidig som det både inneholder referanser til faktiske historiske hendelser, og kulturelle og sosiale fenomen som har vært både felles og typiske for tiden, så har de enkelte informantene helt tydelig forholdt seg forskjellig til disse mer eller mindre faktiske forutsetningene. For min egen del var noe av det mest interessante i denne boken kapitlet «De minsta kollektiven», der ektefeller eller nære familie-medlemmer hadde blitt intervjuet hver for seg, og der det viste seg at fortellingene kunne bli helt ulike, selv om de hadde utgangspunkt i nøyaktig de samme hendelsene, eller de samme materielle holdpunktene. Dette viser at fortellingene også fungerer som fortolkninger, og blir viktige veivisere i et levd liv. Men det viser også at folk som står hverandre svært nær likevel har

staket ut sin egen individuelle kurs hver for seg, og utformer sine egne fortalte versjoner av det de har opplevd.

Hvorfor er slike minner som folk har så viktige, og hvorfor synes folklorister over hele verden at det er så viktig at dette muntlige materialet blir tatt vare på og dokumentert? Det er vel en opplevelse av at akkurat her finnes det noe som man ikke så lett kan få tak i hos andre kilder. Det dreier seg ikke så mye om ønsker om å dokumentere hvordan «det faktisk var» slik Ranke og historismen ønsket. Det dreier seg snarere om å forstå hvilke bilder folk har dannet seg av tiden de levde i, og deres egen plass i hendelsene, på ulike nivå. Siste kapittel i boka er «Kollektive tankefigurer», som knytter an til sosiologen Johan Asplunds tenkning, som Ulf Palmensfelt trekker fram som en av inspirasjonskildene i dette arbeidet. De individuelle livene ble levd på kollektive arenaer, og dette vil selvfølgelig også nedfelle seg språklig i intervju-materialet. Siden denne anmelderen argumenterer for at boka kan virke som en inspirasjonskilde, skal jeg bekjenne at lesningen inspirerte meg til nok en gang å lese filosofen Walter Benjamins *Historie-filosofiske teser*, der han peker på at «tankebilder» (og minner) er de viktigste utgangspunktene for å forstå historien. Det er måten man forholder seg til tankebildene på som kan tvinge meningen ut av historien, for en sannhet kan bare framstilles i bilder, ikke i begreper.